SRETEN ASANOVIĆ

PRAKSA DUHOVNE KONFEKCIJE

marginalije o primjerima i uzorima neradu i potrošnji

KADA su se prije više godina naši umjetnici, filozofi i sociolozi počeli baviti problemom alijenacije, mnogi naši društveni radnici i teoretičari uz odmahivanje rukom govorili su da je to problem Zapada i zapadne civilizacije, njegovog otuđenog, visokoindustrijalizovanog i komercijalizovanog društva, da je naš socijalizam sam po sebi imun od toga, da su njegova osnovna obilježja — od kolektivnog vlasništva nad sredstvima za proizvodnju do samoupravljanja — najsigurnija garancija ljudske i stvaralačke slobode i oslobođenog rada. Slične utjesne formulacije receptirane su i kada je bila u pitanju kritika i osvjetljavanje tendencija koje daju prioritet materijalno bogatom društvu, što većoj potrošnji i zadovoljenju lakih, jeftinih potreba za masovnim razonodama.

Međutim, sadašnja naša stvarna situacija nedvosmisleno pokazuje da u današnjem svijetu, dubokoj i raznovrsnoj komunikaciji između zemalja i kontinenata, u svijetu u kome sami društveno-ekonomski sistemi nijesu istovremeno brane za cirkulaciju misli i ideja, robe i iskustava između zemalja i naroda, nema strogo izolovanih ljudskih potreba niti se sve iscrpljuje vlasništvom sredstava za proizvodnju. Tako ni razmatranja Rajta Milsa nisu važeća samo za visokoindustrijsko kapitalističko društvo, kao što ni razmatranja Miladina Životića o ljudskim potrebama („Polja", novembar 1966) ne možemo prihvatiti samo kao doprinos našoj teoriji, već kao najpraktičniji povod za raspravljanje u svim društvenim slojevima, naročito među mladima, kako bi se na vreme učinilo što više za stvaranje „svojevrsnog vrednosnog sistema u kome bi cilj bio čovjek a ne proizvodi njegove djelatnosti" (R. Božović, „Odjek", 15. juni 1967. godine).

Ne može se oteti utisku da su ti ciljevi sve dalji, jer pored niskog obrazovnog nivoa, nesmanjenog broja nepismenih i dr., imamo nove fenomene u obliku idolopokloństva pred čisto materijalnim vrijednostima, poplavu jeftine razonode, sve praznije iskorišćavanje slobodnog vremena, otelotvorenu krilaticu „hljeba i igara", čak više igara, kada je riječ o onima čije radne organizacije nijesu u stanju da savladaju osnovne probleme egzistiranja.

Nezavidan položaj kulture i nedovoljno razvijanje potreba za kulturnim vrijednostima, za povećanjem broja aktivnih korisnika kulturnih vrijednosti, stvaralačkih učesnika, da tako kažem, samo je logična posledica spomenutog stanja naglašena još i tezama o tome da prvo moramo stvoriti jaku ekonomsku bazu pa će sve ostalo doći samo po sebi, što u tom vrzinom kolu dovodi, zaista samo po sebi, do vulgarizacije kulturnih potreba, do pasivnog prežvakavanja jeftine razbibrige koja dezaktivira čovjeka i svodi ga na lijenog potrošača lijehih zabave i pospanu individuu ključanu revijalno folklornim burgijama i lažnim uzbuđenjima u stilu gladijatorskih spektakla. Svodi ga na klišetiranog potrošača koji i sam čeka slučajnu priliku da bude ono o čemu mu govore, ono što prikazuju, popularišu, ističu kao primjer za ugled.

Od ovoga, iako najmanje kriva, nije pošteđena ni omladina, koja i pored toga što zna više od svojih vršnjaka iz nedavne prošlosti, ne može da se otme matici i neizbježnom pritisku sredstava masovnih komunikacija i svega onoga što se odvija izvan radničke hale ili učionice, pa zato veliki broj mladih takođe čeka svoju šansu, slučajni laki uspjeh i lagodnu golicavu razonodu; uostalom, nerijetko i kao jedinu mogućnost afirmacije s obzirom da ni poslije najvišeg obrazovanja nema priliku za odgovarajuće zaposlenje. Tada se pribjegava pasivnim željama ne bi li se pronašao izlaz čak u lijepim nogama ili stasu, osmijehu ili „stilu" pjevanja, zgoditku i slučajnom žrebu.

Stevan Knežević: Dživ, dživ još sam živ

Vrijednosti i uzori postaju dobitnici lutrijskih premija, sportskih prognoza, kupci deterdženata i televizora, knjiga koje se kupuju radi lutrije, srećni nalazači i slučajni „pronalazači". Reklamno revijalni programi i priredbe ispunjavaju slobodno vrijeme, stvarajući potrošače duhovne konfekcije, stvara se psihologija pritiska na čovjekovo slobodno vrijeme, otimanje o njegovu dušu i njegov novac.

Naša zemlja kao da je postala poprište na kome se biraju razne „mis", nastaje nezapamćena trka oko lansiranja takvih diva, takmičenje među menadžerima; društvene organizacije namiču sredstva u skladu sa jezuitskom devizom — cilj opravdava sredstvo, pa su njihove lutrije postale prava napast, atak na građanina; one se takmiče u visini premija u čemu, da bi apsurd bio potpun, trenutno vodi organizacija „Porodica i domaćinstvo", ali se nadam da će, kako je krenulo, njen rekord već odmah oboriti neka humanitarna ili čak društveno-politička organizacija. Uostalom, iz nedelje u nedelju objavljuju se horoskopi i to u listovima čije matične kuće izdaju i glasila Socijalističkog saveza.

Biti mis, biti dobitnik, biti pobjednik konkursa iz bubnja, biti srećan slučaj — kao da je ideal koji u hajci na žrtvu, u ovom slučaju čovjeka, vodi jedna mašinerija izvan i mimo ciljeva i programa jednog socijalističkog društva, mašinerija u kojoj svi mi učestvujemo i snosimo posledice njenog djelovanja ne priznajući i odgovornost koju dijelimo. Čak i u kapitalističkom društvu kada vladajuća elita fabrikuje bajke o bogatstvu određenog kapitaliste (s jasnim ciljem, naravno, da bi obmanula eksploatisane kako i oni imaju šansu) ipak priča priču kako je dotični godinama kopao, mukotrpno radio dok je pronašao zlatnu žicu i postao milioner.

Mi kao da smo prestali isticati istinite primjere uspjeha postignutog radom, a ako i govorimo o tome, onda je to u dosadnim sivim člancima izuzetno malog broja publikacija. Ali zato je dovoljno biti slučaj, biti neobičan ili se naći pod srećnim brojem, istrčati na festivalu muzičkog opanka, ili festivalu mini znanja o privatnom životu fudbalera i onda biti u centru pažnje najmasovnijih sredstava javnog informisanja. O takvom „slučaju" pišu sve novine, svi programi, takav već daje recepte i ima mišljenje o sličnim „slučajevima", on je popularisan i on populariše dalje.

Ako nemamo hipike, mi se pobrinemo da detaljno informišemo javnost o njima, što opširnije i skarednije, na što više načina i u što više publikacija, kampanja potraje nedeljama pa i mjesecima i onda na taj način, prirodno, uskoro možemo računati da ćemo se i sa svojim hipicima uključiti u krug modernih i razvijenih svetskih nacija.

Ukus se stvara onim što se građaninu svakodnevno prezentira, nameće, favorizuje, pa prema tome za popularnost jeftinih revijalnih i folklornih programa, takmičenja i plitkog humora i sličnog nije kriv građanin, on se već privikao na misao da je to jedino što mu u slobodnom vremenu može dati jedan TV program, Jugoton ili određeni festival, priredba ili takmičenje, on identifikuje ono što mu se prezentira sa onim ko mu to prezentira i nesvjesno dolazeći do zaključka da drukčiji programi i ne postoje. Prema tome njega postepeno dovode u situaciju da ne može znati za bolje.

Ovakvo stanje i pritisak najmasovnijih fenomena neizbježno vodi duhovnoj lijenosti i stvaranju sakatih ličnosti, krizi duha i morala, nekontrolisanoj potrebi za posjedovanjem po svaku cijenu. Zato je krajnje vrijeme da se smišljeno traže praktični načini za prevazilaženje jeftine potrošačke psihologije, duhovne čamotinje, lutrijsko-horoskopskog i zabavljačkog šunda, jer posljedice su mnogo šire i opasnije nego što to na prvi pogled izgleda.

Ovo bi, po mom mišljenju, trebalo da bude i jedna od tema Strežilovskog i sličnih susreta, predmet razgovora među mladima i dio njihovih akcija, predmet aktivnog razmatranja u svim političkim organizacijama. Jer, garancija protiv doskora predimenzionirane mistifikacije faktora vlasti u našem društvu jeste samoupravljanje, ali da li je ono, i da li samo ono, šta je uopšte garancija, protiv ovih novih idola, protiv heroja nerada i slučaja, protiv tvoraca pospanog potrošača jeftinih iluzija o ljudskoj sreći, kome je ideal potrošnja i posjedovanje pa zatun i prisvajanje; protiv osiromašenja čovjekove ličnosti, protiv naših vidova otuđenja.

ADEM GAJTANI

moje ptice lepe ...

LASTAVICA

Nebo je dej tvoj
U koji bubnjaš krilima svojim šarenim,
Rasipaju se zvuci, plodovi poljima zriju,
Devojke se rekama kite,
Zaljubljuju u kršne crnpuraste mladiće.

Što me jednom ne primiš na svoja krila
Zavičaj da nadletim, mahalu moju —
Kako se budi da vidim, kako uspavljuje;
Da vidim kako reka u suton sanjari?
O, našao bih ti mesto u srcu
I hranio te slatkim mrvama duše!

Ne znam ko ti je pokazao
Balet taj što ga vezeš na širokom čelu neba.
Ne znam ko ti je darovao
Tu graciju pokreta, lepotu tvoga tela?

RODA

Čuva mi kolibu od kremen-munje,
Kao zenicu oka čuva moj dom!
Moji je preci nazvaše —
Sveta tica!
Jer nikad svoje gnezdo ne ostavi,
Jer nikad ognjište ovo ne napusti.

Preci moji i seljani kažu:
„Umrije tica svete duše!"
I zakopaju je, puni tuge, kao čeljade —
Kao najdražeg iz doma, iz mahale.
Dom onda drži korotu,
Danima se vatra ne loži u ognjištu.

Let njen nad kućom —
Klupče belih zrakova hitnuto u nebesa.
Dugim kljunom kao ćilibar
Gostima otvara vrata dobrodošlicom:
„Hleba i soli i srca imamo!"

GOLUB

Nebo se širom otvara
Pred tvojim letom strele
I drži, ustreptalog, u nedrima.
Lome se zraci na belom krilu tvome ...

Ti si duša nesrećnih ljubavnika —
Svojom čarobnom igrom
Mamiš poglede sve i blagoslove!

Čime da poredim tvoje arabeske?
Figure tvoje, sletanja tvoja vratolomna?
A eto, i sunce zbunjeno stane
Gledajući kad igre svoje vezeš ...

Ali, avaj, sva lepota ova i igra
Ne izmami ni smešak golubice —
Tamo na čađavom odžaku!
Ljubav ju je zvala u visine,
A ona, prkosna, ni trepavke da podigne ...

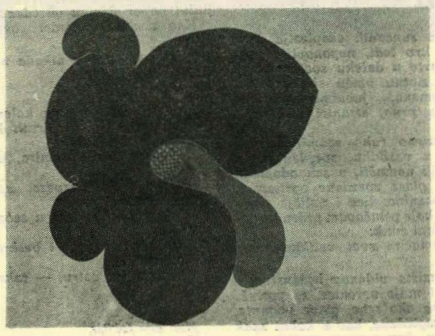

Zdravko Tišljar: COR XI

Ne, nikad više nećete videti takve prevrtaje
Goluba moga beloga — nikad!
Na dlanove ga podižem i srce mu otvaram
[kao krletku —

Bilo mu je procvetalo i, posle, skamenilo ...
Gde sad da nađem takvog goluba
Što među stotinom sleti na rame moje?!

HIROŠIMA

U ovoj pesmi ni reči
o kiši i zelenilu, jer —
kose jedne devojčice
što pred kućnim pragom igraše kameničića
(rat je bio i niko nije mislio
na lutke i igračke) —
postaše pepelom,
slatki osmejak — plamen,
telo ko magla ispari.

Starini,
jednome od retkih mužjaka u gradu
(jer su mladići svitali po ratištima
i žrtvovali se kao kamikaze).
što je u kiosku novine kupovao —
samo je lula upaljena ostala ...

Mlada je jedna suzama kropila
humku jednu svežu —
pa reci mi sad:
šta bi s buketom,
kud mlade nesta?

Plameno cveće pokidano ...

Galebovi i ptice u nebu —
crni tuš na istoku.
Na svakoj uličici — plamen
i leševi ... što tinjaju ...

Ko bi rekao,
ko očekivao da će taj dan
doneti toliko boli i grobova,
u zraku, baštama i domovima?

S večeri mesec ko kakav samuraj
izađe u šetnju gazeći na prstima
po ćilimu od žara i pepela ...

Preveo sa šiptarskog:
Esad MEKULI